

**O'QITUVCHILARDA GRANT FAOLIYATI KO'NIKMALARINI
SHAKLLANTIRISHDA O'QUV-METODIK YONDASHUVLAR**

Nurmuratov Anvar Yaxshibayevich

*Samarqand davlat chet tillar instituti Registrator ofisi Ma'lumotlar bazasi bo'limi
boshlig'i Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent*

E-mail: nurmuratov.a.y@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'qituvchilarda grant faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan xalqaro va milliy o'quv-metodik yondashuvlar tizimli tahlil qilinadi va ularni o'zaro integratsiyalashgan holda qo'llashga asoslangan kompleks metodik model taklif etiladi. Tadqiqotda to'rt asosiy metodik yondashuv — Vygotskiy zonasi asosidagi bosqichma-bosqich tayanch berish (scaffolding), kurs-asoslangan (course-based) yondashuv, janr-asoslangan pedagogika (Teaching and Learning Cycle) va tengdosh-ekspert fikr-mulohazaga asoslangan mentorlik modeli — tahlil qilinadi. Gavayi universitetining PIKO/GUMSHOE bosqichma-bosqich trening dasturi misolida scaffolding yondashuvining amaliy samaradorligi ko'rsatib berilgan (202 ishtirokchidan 30 nafari to'liq 5 oylik dasturni yakunlagan va ularning 87 foizi keyinchalik grant arizasi topshirgan). Avvalgi tadqiqotlarda ishlab chiqilgan grant savodxonligi va motivatsion omillar diagnostika instrumentlariga tayangan holda, ingliz tili o'qituvchilari uchun to'rt bosqichli integratsiyalashgan o'quv-metodik model taklif etilgan.

Kalit so'zlar: grant faoliyati, o'quv-metodik yondashuvlar, scaffolding, kurs-asoslangan ta'lim, janr pedagogikasi, mentorlik, ingliz tili o'qituvchilari.

Аннотация

В статье систематически анализируются международные и национальные учебно-методические подходы к формированию у учителей навыков грантовой деятельности и предлагается комплексная методическая модель, основанная на их интеграции. Проанализированы четыре основных методических подхода: поэтапная поддержка на основе зоны ближайшего развития Вygотского (scaffolding), курсовой (course-based) подход, жанровая педагогика (Teaching and Learning Cycle) и модель менторства на основе экспертной обратной связи. На

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

примере поэтапной тренинговой программы PIKO/GUMSHOE Гавайского университета показана практическая эффективность подхода scaffolding (из 202 участников 30 полностью завершили 5-месячную программу, из них 87% впоследствии подали грантовую заявку). На основе разработанных в предыдущих исследованиях диагностических инструментов грантовой грамотности и мотивационных факторов предложена четырёхэтапная интегрированная учебно-методическая модель для учителей английского языка.

Ключевые слова: грантовая деятельность, учебно-методические подходы, скаффолдинг, курсовое обучение, жанровая педагогика, менторство, учителя английского языка.

Abstract

This article systematically analyzes international and national educational-methodological approaches to forming grant activity skills among teachers and proposes an integrated methodological model based on their combination. Four main methodological approaches are analyzed: Vygotsky's zone-of-proximal-development-based scaffolding, the course-based approach, genre-based pedagogy (the Teaching and Learning Cycle), and a peer-expert-feedback-based mentorship model. Using the example of the University of Hawai'i's PIKO/GUMSHOE scaffolded training program, the practical effectiveness of the scaffolding approach is demonstrated (of 202 participants, 30 completed the full 5-month program, of whom 87% subsequently submitted a grant application). Building on the grant literacy and motivational factors diagnostic instruments developed in previous studies, a four-stage integrated educational-methodological model is proposed for English language teachers.

Keywords: grant activity, educational-methodological approaches, scaffolding, course-based learning, genre pedagogy, mentorship, English language teachers.

1. KIRISH

Avvalgi tadqiqotlarda ko'rsatilganidek, o'qituvchilarning grant faoliyatiga tayyorgarligi bilim (grant savodxonligi) va motivatsion omillarning murakkab uyg'unligini talab qiladi. Biroq bilim va motivatsiyaning o'zi yetarli emas — ularni real ko'nikmalarga aylantirish uchun ilmiy asoslangan o'quv-metodik yondashuv zarur. Boshqacha aytganda, “nima o'rgatish kerak” (kontent) va “nima uchun o'rgatish kerak” (motivatsiya) savollariga avvalgi tadqiqotlarda javob berilgan bo'lsa, mazkur tadqiqot “qanday o'rgatish kerak” (metodika) savoliga bag'ishlangan.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, milliy amaliyotda grant yozish ko'nikmalarini o'rgatish ko'pincha tizimli metodik asosga ega bo'lmagan, epizodik seminarlar shaklida amalga oshiriladi, holbuki xalqaro adabiyotda grant yozish ko'nikmalarini shakllantirishning bir necha ilmiy asoslangan, empirik jihatdan sinovdan o'tgan metodik modellari mavjud.

Tadqiqotning maqsadi — o'qituvchilarda grant faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishga oid xalqaro o'quv-metodik yondashuvlarni tizimli tahlil qilish va ularning eng samarali elementlarini integratsiyalashgan holda, ingliz tili o'qituvchilari uchun moslashtirilgan kompleks metodik model ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari: 1) mavzuga oid xalqaro metodik yondashuvlarni qidirish va tizimlashtirish; 2) har bir yondashuvning nazariy asosi va amaliy samaradorligini (mavjud bo'lsa, empirik ma'lumotlar bilan) tahlil qilish; 3) yondashuvlarni qiyosiy baholash; 4) integratsiyalashgan metodik modelni ishlab chiqish va uni bosqichlarga ajratish.

2. ADABIYOTLAR SHARHI

2.1. Scaffolding (bosqichma-bosqich tayanch berish) yondashuvi

Gavayi universiteti Manoa kampusidagi Tinch okeani innovatsiyalari, bilim va imkoniyatlari markazi (PIKO) tomonidan Vygotskiy o'quv nazariyasi (Vygotsky's Learning Theory) asosida ishlab chiqilgan bosqichma-bosqich trening seriyasi ushbu yondashuvning eng batafsil hujjatlashtirilgan namunalaridan biri hisoblanadi. Dastur uch bosqichdan iborat: (1) grant yozishning turli jihatlariga bag'ishlangan 1 soatlik kirish sessiyalaridan iborat 2 haftalik "Mentoring Bootcamp"; (2) aniq maqsadlar (specific aims) sahifasini ishlab chiqishga bag'ishlangan 3 sessiyali seminar; (3) 5 oylik "GUMSHOE" grant yozish trening dasturi. Uch yil davomida 202 nafar tadqiqotchi kamida bitta kirish sessiyasida, 62 nafari "Specific Aims Workshop"da, 30 nafari esa to'liq 5 oylik dasturda qatnashgan.

Dastur natijalari alohida e'tiborga loyiq: "Specific Aims Workshop"ni yakunlagan 62 nafar tadqiqotchidan 21 nafari (33%) PIKO pilot grantlariga ariza topshirgan, 4 nafari (6%) boshqa joylarga ariza topshirgan, 16 nafari (30%) esa 5 oylik dasturga o'tgan. 5 oylik "GUMSHOE" dasturini yakunlagan 30 ishtirokchi 21 ta taklifnoma yozish vazifasi bo'yicha o'z ishonchlarining sezilarli darajada oshganini bildirgan, va 2025-yil may holatiga ko'ra ulardan 26 nafari (87%) AQSh Milliy sog'liqni saqlash institutlari (NIH) yoki boshqa tashqi moliyalashtiruvchiga grant arizasi topshirgan. Ushbu natijalar scaffolding yondashuvining — garchi u o'qituvchi

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

va o'quvchi uchun vaqt va resurs jihatidan talabchan bo'lsa-da — yuqori samaradorlikka ega ekanligini empirik jihatdan tasdiqlaydi.

2.2. Kurs-asoslangan (course-based) yondashuv

PMC bazasida e'lon qilingan “Bakalavriat talabalari uchun grant yozish kursini qanday ishlab chiqish kerak” mavzusidagi metodik tadqiqotda grant yozishni alohida, tizimli o'quv kursi shaklida o'qitish tavsiya etiladi. Muallif fikricha, kurs formatida o'qitish vaqtni boshqarish muammosini (grant yozishda eng ko'p uchraydigan qiyinchiliklardan biri) akademik taqvimga mos rejalashtirish vositalari orqali hal qilish imkonini beradi. Kurs har haftalik vazifalar (grant taklifnomasining alohida qismlari — muammoning dolzarbligi, gipoteza, metodologiya, kutilayotgan natijalar) shaklida tuzilishi tavsiya etiladi, bu esa katta va murakkab vazifani boshqariladigan qismlarga bo'lish orqali kognitiv yukni pasaytiradi.

2.3. Janr-asoslangan pedagogika (Teaching and Learning Cycle)

“O'qitish va o'rganish sikli” (Teaching and Learning Cycle, TLC) — akademik yozuvni janr xususiyatlarini chuqur o'rganish, tanqidiy fikrlash topshiriqlari, akademik muhokamalar va interaktiv o'qish orqali bosqichma-bosqich o'rgatuvchi pedagogik freymvork. TLC modeli to'rt bosqichdan iborat: (1) mavzu bo'yicha zaminni shakllantirish; (2) matn namunasini (masalan, muvaffaqiyatli grant taklifnomasini) yoyib tahlil qilish; (3) matnni birgalikda yaratish; (4) mustaqil yozish, o'z-o'zini baholash vositalaridan foydalangan holda. Ushbu model dastlab umumiy ta'lim tizimida, xususan chet tilida ta'lim olayotganlar (English Learners) uchun ishlab chiqilgan bo'lsa-da, uning janr-markazlashgan tuzilishi grant taklifnomasi kabi qat'iy janr-konventsionalariga ega akademik matn turlarini o'rgatish uchun ham to'g'ridan-to'g'ri tatbiq etilishi mumkin.

2.4. Tengdosh-ekspert fikr-mulohazaga asoslangan mentorlik modeli

Avvalgi tadqiqotda tahlil qilingan Stenford universitetining Biosciences Grant Writing Academy “Proposal Bootcamp” dasturi tengdosh-ekspert fikr-mulohaza (peer and faculty feedback) modelining amaliy namunasidir: ishtirokchilar haftalik uchrashuvlarda bir-birlarining loyihalarini ko'rib chiqadilar, so'ngra professor-o'qituvchilar bilan alohida ko'rib chiqish seminarlarida qatnashadilar. Ushbu model ko'p bosqichli, ko'p manbali fikr-mulohaza tamoyiliga asoslanadi va u yolg'iz o'rganish (individual, izolyatsiyalangan yozish) modeliga qaraganda sezilarli darajada samaraliroq ekanligi ko'rsatilgan.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Zamonaviy tendentsiya sifatida, so'nggi tadqiqotlarda sun'iy intellekt asosidagi yozuv yordamchi vositalarining (masalan, talabalarning qoramalarini avtomatik baholovchi va mezonlarga mos fikr-mulohaza beruvchi tizimlarning) tengdosh-ekspert fikr-mulohaza modeliga qo'shimcha, ammo uni to'liq almashtirmaydigan vosita sifatida integratsiya qilinishi tavsiya etiladi — grant yozish sohasida ham chaqiruv tahlili, g'oyani turlicha shakllantirish, qoralama tuzilishini yaratish va matnni soddalashtirish kabi vazifalarda sun'iy intellektidan “chegaralangan rollarda” foydalanish, ammo yakuniy intellektual javobgarlik va fikrlarning originalligini inson tadqiqotchi zimmasida qoldirish tavsiya etiladi.

2.5. Adabiyotlar sharhi bo'yicha xulosa va tadqiqot bo'shlig'i

Tahlil qilingan to'rt yondashuv — scaffolding, kurs-asoslangan, janr-asoslangan va mentorlik-fikr-mulohaza — bir-birini istisno etmaydigan, balki bir-birini to'ldiruvchi elementlarga ega ekanligi aniqlandi. Biroq xalqaro adabiyotda bu to'rt yondashuvni yagona, izchil metodik modelga integratsiya qiluvchi, ayniqsa til o'qituvchilari kontekstiga moslashtirilgan ishlar amaliyotda kam uchraydi — bu holat mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligini belgilaydi.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy metod (turli metodik yondashuvlarni bir necha mezon bo'yicha qiyoslash uchun) va sintez metodi (eng samarali elementlarni yagona modelga birlashtirish uchun) qo'llanildi. Qiyoslash mezonlari sifatida quyidagilar belgilandi: (1) nazariy asoslanganlik; (2) empirik samaradorlik dalillari mavjudligi; (3) resurs talabchanligi (vaqt, o'qituvchi/mentor soni); (4) ingliz tili o'qituvchilari kontekstiga moslashtirilishi mumkinligi.

4. NATIJALAR: YONDASHUVLARNI QIYOSIY TAHLIL QILISH VA INTEGRATSIYALASHGAN MODEL

4.1. To'rt yondashuvning qiyosiy tahlili

Qiyosiy tahlil natijasida quyidagi manzara aniqlandi. Scaffolding yondashuvi eng yuqori empirik samaradorlik dalillariga ega (PIKO/GUMSHOE — 87% muvaffaqiyat ko'rsatkichi), ammo eng yuqori resurs talabchanligiga ham ega (5 oylik individual mentorlik). Kurs-asoslangan yondashuv o'rtacha resurs talabchanligiga ega va akademik muassasa infratuzilmasiga (kredit-modul tizimi) eng yaxshi integratsiyalashadi. Janr-asoslangan pedagogika past resurs talabchanligiga ega va

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

katta guruhlarda qo'llanilishi mumkin, ammo individual fikr-mulohaza komponenti kuchsizroq. Mentorlik-fikr-mulohaza modeli o'rta-yuqori resurs talabchanligiga ega, ammo u boshqa uchta yondashuvning istalgani bilan uyg'unlashtirilishi mumkin bo'lgan "universal qo'shimcha qatlam" xususiyatiga ega.

4.2. Ingliz tili o'qituvchilari uchun integratsiyalashgan to'rt bosqichli model

Yuqoridagi tahlil asosida quyidagi to'rt bosqichli integratsiyalashgan o'quv-metodik model taklif etiladi:

1-bosqich — "Zamin" (janr-asoslangan, guruh formatida): TLC modeliga muvofiq, o'qituvchilar muvaffaqiyatli grant taklifnomalari namunalarini birgalikda tahlil qiladi, ularning janr xususiyatlarini (struktura, til vositalari, argumentatsiya usullari) aniqlaydi. Ushbu bosqich avvalgi tadqiqotda ishlab chiqilgan grant savodxonligi instrumentining I subshkalasi (grant tushunchasi va turlari) bilan bevosita bog'liq.

2-bosqich — "Tizimli kurs" (kurs-asoslangan format): 8–10 haftalik kurs davomida o'qituvchilar grant taklifnomasining alohida qismlarini (muammoning dolzarbligi, maqsad, metodologiya, byudjet, kutilayotgan natijalar) haftalik vazifalar tarzida navbat bilan yozadilar. Ushbu bosqich grant savodxonligi instrumentining III subshkalasi (hujjatlashtirish ko'nikmasi) bilan bog'liq.

3-bosqich — "Tengdosh-ekspert seminarlar" (mentorlik-fikr-mulohaza formati): har bir haftalik vazifa tengdosh o'qituvchilar guruhida va tajribali mentor ishtirokida muhokama qilinadi, xuddi Stenford Proposal Bootcamp namunasida. Ushbu bosqich motivatsion omillar instrumentining bog'lanish (relatedness) subshkalasini bevosita rag'batlantiradi.

4-bosqich — "Individuallashtirilgan chuqurlashtirish" (scaffolding formati, ixtiyoriy): I–III bosqichlarni muvaffaqiyatli yakunlagan, real grant tanloviga ariza berishga tayyor o'qituvchilar uchun PIKO/GUMSHOE namunasidagi individual, uzoq muddatli (2–3 oylik) mentorlik dasturi taklif etiladi. Bu bosqich eng yuqori resurs talab qilgani sababli faqat eng yuqori tayyorgarlik va motivatsiyaga ega o'qituvchilar uchun ixtiyoriy tarzda tashkil etiladi.

Modelning muhim xususiyati shundaki, u avvalgi ikki tadqiqotda ishlab chiqilgan diagnostika instrumentlari (grant savodxonligi va motivatsion omillar) bilan bevosita bog'langan: har bir bosqich ma'lum subshkalalarni maqsadli rivojlantirishga qaratilgan, bu esa instrumentlar yordamida aniqlangan individual kamchiliklarga qarab

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

o'qituvchilarni tegishli bosqichga yo'naltirish (masalan, faqat hujjatlashtirish ko'nikmasi past bo'lganlar uchun faqat 2-bosqichni takrorlash) imkonini beradi.

5. MUHOKAMA

Taklif etilgan to'rt bosqichli model resurslarni bosqichma-bosqich taqsimlash tamoyiliga asoslanadi: barcha o'qituvchilar past resursli, guruh formatidagi 1- va 2-bosqichlardan o'tadi, va faqat eng yuqori motivatsiya va tayyorgarlikka ega bo'lganlar yuqori resursli, individual 4-bosqichga o'tadi. Bunday "piramidasimon" tuzilma cheklangan mentorlik resurslarini (xususan, rivojlanayotgan mamlakatlar kontekstida, avvalgi tadqiqotda ko'rsatilganidek, mentorlik yetishmasligi eng keng tarqalgan to'siqlardan biri bo'lgan sharoitda) eng samarali tarzda taqsimlash imkonini beradi.

5.1. Metodologik cheklov

Taklif etilgan integratsiyalashgan model hozircha nazariy-sintetik xarakterga ega bo'lib, uning o'zi (ya'ni barcha to'rt bosqichning birgalikdagi ta'siri) hali empirik sinovdan o'tkazilmagan — faqat uning alohida tarkibiy qismlari (masalan, scaffolding yondashuvi PIKO/GUMSHOE misolida) mustaqil ravishda empirik tasdiqlangan. Modelni to'liq holda bitta muassasada pilot tarzda joriy etish va uning samaradorligini (masalan, grant arizalari soni va muvaffaqiyat darajasi o'sishi orqali) baholash kelgusi tadqiqot bosqichi sifatida rejalashtirilgan.

6. XULOSA VA TAVSIYALAR

O'tkazilgan tadqiqot natijasida grant faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishning to'rt asosiy xalqaro metodik yondashuvi tizimlashtirildi va ularning eng samarali elementlarini birlashtiruvchi, ingliz tili o'qituvchilari uchun moslashtirilgan to'rt bosqichli integratsiyalashgan model taklif etildi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

- 1) oliy ta'lim muassasalari malaka oshirish tizimida taklif etilgan to'rt bosqichli modelni pilot tarzda joriy etish;
- 2) avvalgi tadqiqotlarda ishlab chiqilgan grant savodxonligi va motivatsion omillar instrumentlaridan o'qituvchilarni tegishli bosqichga yo'naltirish uchun dastlabki diagnostika vositasi sifatida foydalanish;

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQUARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

3) 3-bosqich (tengdosh-ekspert seminarlar) uchun tajribali, muvaffaqiyatli grant tajribasiga ega o'qituvchilardan mentor sifatida foydalanish orqali resurs xarajatlarini kamaytirish;

4) modelni to'liq holda kamida bitta oliy ta'lim muassasasida pilot tarzda joriy etish va uning samaradorligini empirik baholash.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish oliy ta'lim tizimida grant faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy asoslangan, resurslarni oqilona taqsimlovchi va bosqichma-bosqich individuallashtirilgan metodikasini yaratishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. A scaffolded training series to develop Clinical and Translational Researchers in Hawai'i // PMC, 2025. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC12452898/>
2. OVERVIEW TITLE: How to Develop a Grant Writing Course for Undergraduate Students // PMC, 2023. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10057567/>
3. Scaffolding Writing Through the "Teaching and Learning Cycle" // WestEd, 2017. URL: <https://www.wested.org/resource/scaffolding-writing-through-the-teaching-and-learning-cycle/>
4. Biosciences Proposal Bootcamp: Structured peer and faculty feedback improves trainees' proposals and grantsmanship self-efficacy // PMC, 2020. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7769268/>
5. Grant Proposal Writing Training Guide 2026 // PROPOSIA Blog. URL: <https://proposia.ai/blog/grant-proposal-writing-training>
6. Writing With Machines and Peers: Designing for Critical Engagement with Generative AI // arXiv, 2025. URL: <https://arxiv.org/pdf/2511.15750>
7. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
8. DeVellis, R.F. Scale Development: Theory and Applications (4th ed.). — Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2017.